

Ο «κλειστός» πολεμικός λιμένας της αρχαίας πόλεως Σάμου

Αγγελική Σίμωσι
Αρχαιολόγος

Η αρχαία πόλη της Σάμου βρίσκεται στο νοτιοανατολικό τμήμα του νησιού, στη θέση του σημερινού Πυθαγορείου (εικ. 1). Η πόλη, σημαντική κατά την αρχαιότητα λόγω της εξαιρετικής γεωγραφικής θέσης της, έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο στα ναυτικά δρώμενα της εποχής εκείνης.

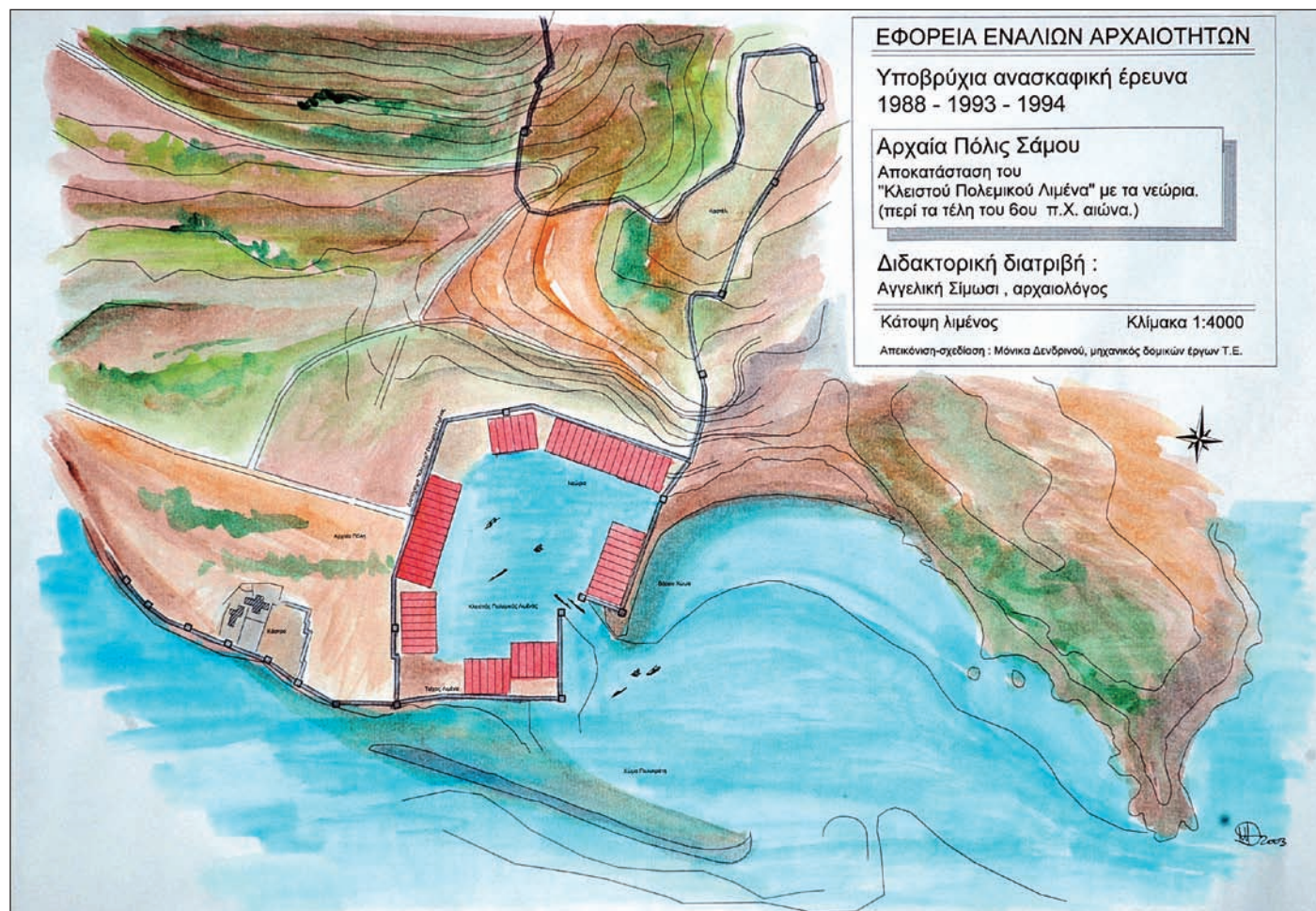
Ο λιμένας της αναπτύχθηκε σε φυσικό όρμο, στο ανατολικό άκρο της αρχαίας πόλης, στην ίδια ακριβώς θέση όπου λειτουργεί και σήμερα ο λιμένας του Πυθαγορείου (εικ. 2). Η πρώτη φάση του ξεκινάει από τον 6ο αιώνα π.Χ. και συγκεκριμένα το 530 π.Χ., όταν στην εξουσία ήταν ο τύραννος Πολυκράτης. Τότε κατασκευάστηκαν μεγάλα τεχνικά έργα, όπως το Ευπαλίνιο Όρυγμα, ο ναός της Ήρας, ο οχυρωματικός περίβολος της πόλης και το επονομαζόμενο «χώμα»,

έναν κυματοθραύστη που προστάτευε από τα νότια τον αρχαίο λιμένα.

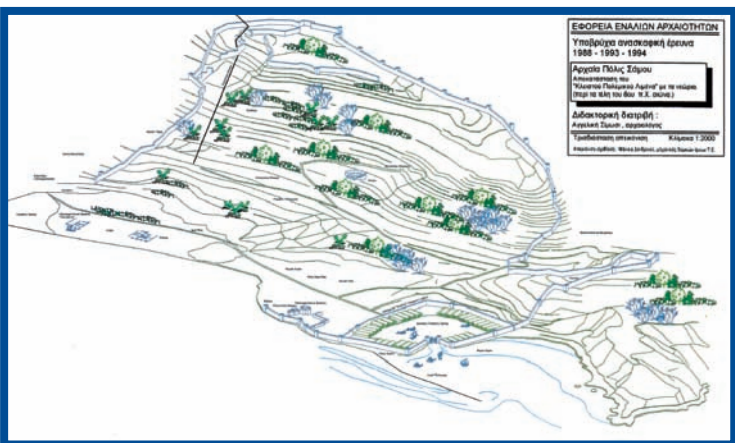
Ο λιμένας αυτός ανήκει στην κατηγορία των «κλειστών», δηλαδή των πολεμικών λιμένων, που υπάρχουν καθ' όλη τη διάρκεια της αρχαιότητας έως και τους ρωμαϊκούς χρόνους σε όλες τις παράλιες αρχαίες ελληνικές πόλεις, και ίσως να αποτελεί το πρώτο παράδειγμά τους.

Οι «κλειστοί» πολεμικοί λιμένες σχηματίζονταν από την προέκταση των χερσαίων τειχών μέσα στη θάλασσα, που τους περιέκλειαν, αφήνοντας ένα μικρό άνοιγμα (μια είσοδο) πλάτους έως 20 μ., εξού και ονομάζονταν «κλειστοί».

Ο λιμένας χωριζόταν από την πόλη με το Διατείχισμα και επικοινωνούσε με αυτήν μέσω πυλών. Σε όλο το μυχό του λι-

1. Αναπαράσταση σε κάτοψη της αρχαίας πόλεως Σάμου με τον «κλειστό» πολεμικό λιμένα.

2. Λεπτομερής αναπαράσταση κατά την άποψη της ερευνητριάς.

μένα αναπτύσσονταν συγκροτήματα νεωρίων, για την ασφαλή φύλαξη των πολεμικών σκαφών.

Περί τον 4ο αι. π.Χ. οι ανάγκες της πολιορκητικής αλλάζουν, και στις χερσαίες οχυρώσεις προστίθενται κατά διαστήματα πύργοι στρογγυλοί ή τετράγωνοι. Το ίδιο συμβαίνει και στη θαλάσσια οχύρωση, όπως και στην είσοδο των λιμένων που ενισχύονται με πύργους.

Κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους η στενή είσοδος των «κλειστών» πολεμικών λιμένων καταργείται και ο χαρακτήρας τους μετατρέπεται σε εμπορικό (εικ. 3).

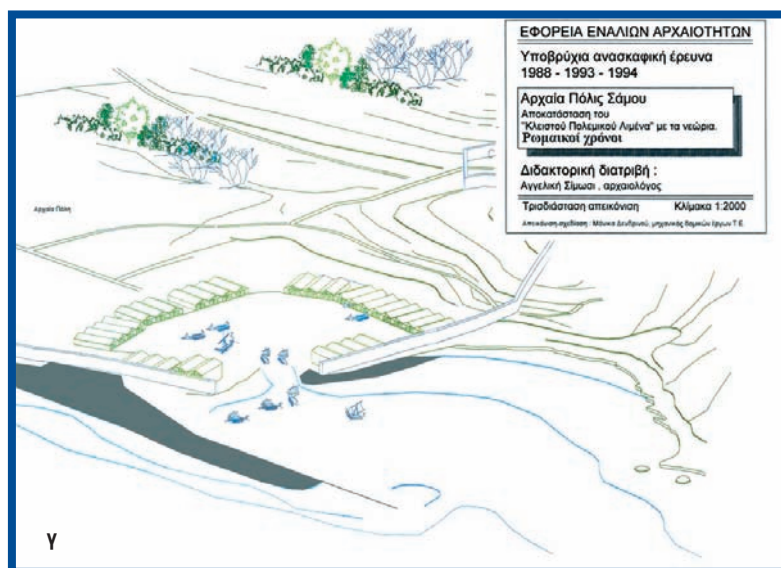
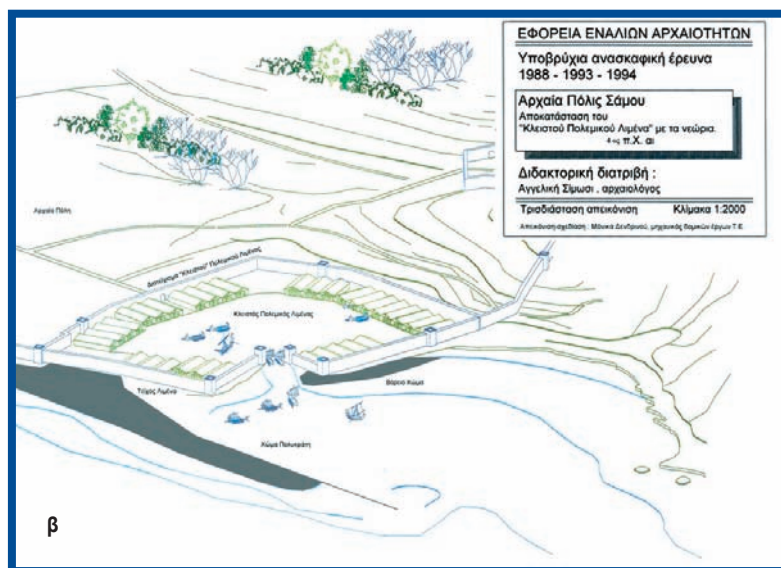
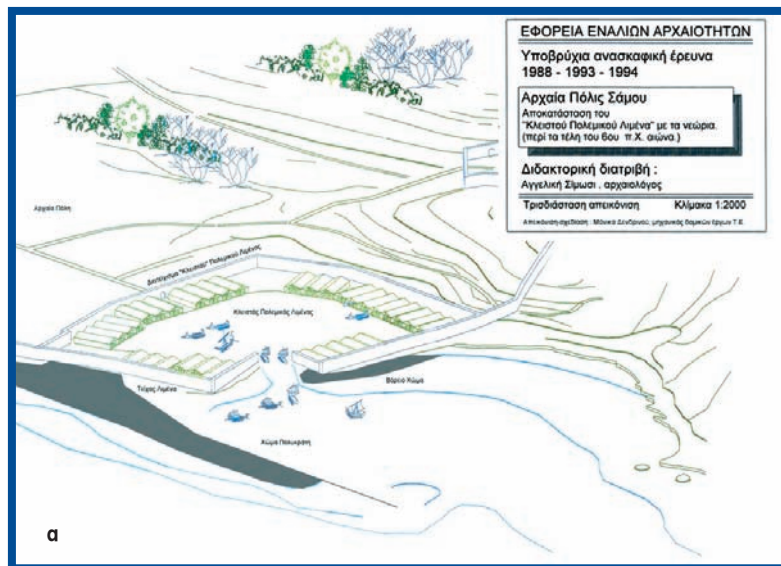
Ο χαρακτήρας και ο τύπος του αρχαίου λιμένα της Σάμου έγινε γνωστός ύστερα από υποβρύχιας αρχαιολογικές έρευνες, που διενήργησε η Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων κατά τα έτη 1988-1993-1994 (εικ. 4-6). Κατά τις έρευνες αυτές αποτυπώθηκε το επονομαζόμενο «χώμα» στα νότια του λιμένα, εντοπίστηκαν τα επιθαλάσσια τείχη -λιμενοβραχίονες βορειώς και νοτίως αυτού, όπως και ένα δεύτερο «χώμα» στα βόρεια-, ενώ το Διατείχισμα είχε αποκαλυφθεί κατά τη διάρκεια των χερσαίων ανασκαφών.

Επίσης, αποκαλύφθηκε η ύπαρξη ενός τοίχου κάθετου προς το τείχος, που ανήκε πιθανόν στον τοίχο ενός νεωρίου, ενώ δεν διασώθηκαν άλλα κατάλοιπα αυτού εξαιτίας των σύγχρονων επεμβάσεων.

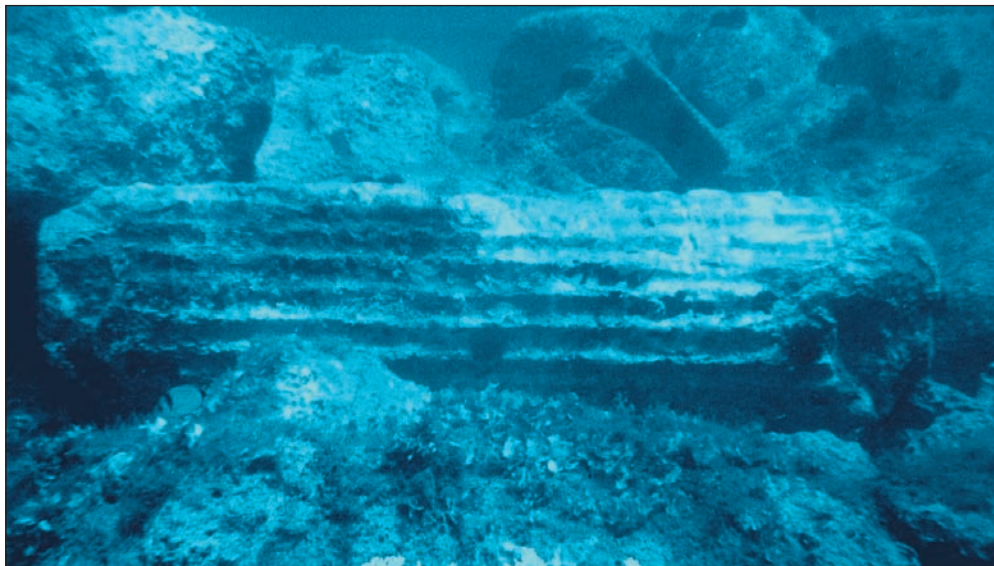
Τα νεώρια ήταν αναμενόμενες κατασκευές μέσα στους πολεμικούς λιμένες. Μέσα σε αυτά φυλάσσονταν τα πολεμικά πλοία, οι τριήρεις, ώστε να είναι ανά πάσα στιγμή ετοιμοπόλεμες. Το σκαρί των τριήρων έπρεπε να διατηρείται σε ξηρό μέρος για να είναι ελαφρές και τα πλοία να κερδίζουν σε ταχύτητα.

Ο «κλειστός» πολεμικός λιμένας της Σάμου θα πρέπει να δεχόταν 100 τριήρεις περίπου, σύμφωνα με τις γραπτές πηγές, εφόσον επρόκειτο για μια μεγάλη ναυτική δύναμη. Οι τριήρεις αυτές διαχειμάζαν μέσα στις εγκαταστάσεις των νεωσοίκων, δηλαδή των διαμερισμάτων εντός των νεωρίων. Το κάθε νεώριο χωριζόταν με κιονοστοιχίες σε τρεις νεωσοίκους και στεγαζόταν με δίρριχτες στέγες.

Στον «κλειστό» πολεμικό λιμένα της Σάμου φαίνεται να

3. Οι τρεις οικοδομικές φάσεις του «κλειστού» πολεμικού λιμένα (6ος αι. π.Χ. και κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους).

4. Κίονας στο βυθό.

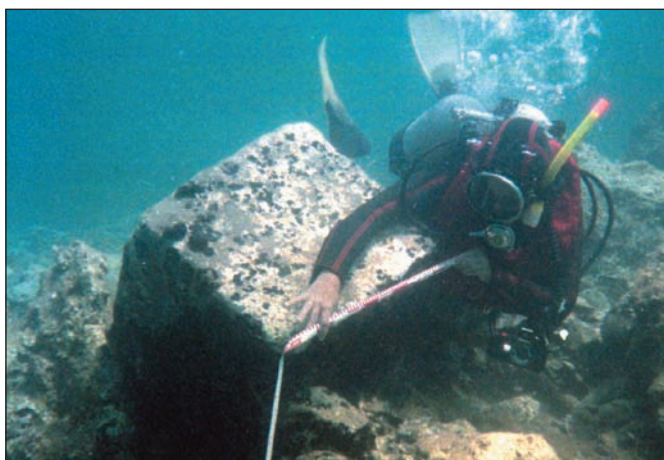
υπήρχαν 33 συγκροτήματα νεωρίων από τρεις νεωσοίκους· το καθένα αντιστοιχούσε σε 100 πολεμικά πλοία.

Ο «κλειστός» πολεμικός λιμένας της Σάμου αποτέλεσε σημαντικό τμήμα της αρχαίας πόλεως καθ' όλη την αρχαιότητα, αρχής γενομένης από την εποχή του Πολυκράτους,

όταν αποτελούσε τον πολεμικό ναύσταθμο του τυράννου. Στη συνέχεια έγινε ο ναύσταθμος των Αθηναίων καθ' όλη τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου, λόγω της σημαντικής θέσης του. Την αξία της θέσης του κατανόησαν επίσης οι Πτολεμαίοι και οι Βυζαντινοί, αλλά και κατά την Επανάσταση του 1821 ένας εκ των προτεργατών της, ο Λυκούργος Λογοθέτης. Ο «κλειστός» πολεμικός λιμένας της Σάμου αποτελεί ένα από τα αρχαιότερα στίγματα στο είδος του και γίνεται οδηγός για την κατανόηση και άλλων τέτοιου είδους λιμένων.

5

6

5-6. Σημμιότυπα από την υποβρύχια έρευνα.

7. Ειδώλιο ταύρου από την ανασκαφή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- JASTEN U., «Samos 1967», *Archaeologischer Anzeiger* 21B (1968), σ. 148-151.
- , «Samos. Forschungen in der Stadt Samos (1965-68)», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 24 (1970), σ. 372-376.
- KIENAST J.H., *Die Stadtmauer von Samos*, Samos XV, Bonn 1978, σ. 36-38.
- SIMOSSI A., «Underwater excavation research in the ancient harbor of Samos: September-October 1988», *International Journal of Nautical Archeology* 20/4 (1988), σ. 281-298.
- , *Le port de guerre de Thasos*, D.E.A., Aix-En Provence 1993.
- ΣΙΜΩΣΙ Α., «Σάμος. Αρχαίο λιμάνι Σάμου (δεύτερη περίοδος ανασκαφικής έρευνας)», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 48 (1998), Χρονικά Β2, σ. 592-595.
- , «Σάμος, Πυθαγόρειο», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 49 (1999) Χρονικά Β2, σ. 858-862.
- , «Ο «κλειστός» πολεμικός λιμένας της Σάμου», διδ. διατρ. υπό έκδοση.
- TOELLE R., *Die antike Stadt Samos*, Mainz 1969.
- , *Herodot und Samos*, Bochum 1976, κεφ. «Mole und Hafen».